

Олександр Пономарьов

кандидат технічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна
ORCID:0000-0003-4698-2620
E-mail: palex37@ukr.net

Анатолій Долгарєв

доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна
E-mail: gensek15@rambler.ru

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРИРОДА ПЕДАГОГІКИ ДОБРА

***Анотація:** Демократизація суспільного життя й подальший розвиток педагогічної теорії зумовили поширення гуманістичних тенденцій в освітній діяльності. Вони стали підґрунтям для підвищення уваги до проблем філософії освіти. Одним з його проявів стало поступове затвердження в теорії і практиці освіти ідей педагогіки добра. Ці ідеї ґрунтуються на філософсько-антропологічних аспектах освіти. Водночас вони є об'єктивним результатом поєднання завдань освіти з формування професійної компетентності студента та антропоцентризму як її прагнення максимальною мірою розкрити й розвинути його кращі особистісні риси і якості, сприяти реалізації його творчого потенціалу. Водночас опанування викладачем положеннями і нормами педагогіки добра вимагає наявності не тільки чіткої психологічної спрямованості на педагогічну діяльність та відповідного розвитку його особистісних якостей, але й уміння бачити в кожному студентові неповторну особистість. Це уміння має проявлятися у характері його спілкування зі студентами, у прагненні допомагати кожному з них в разі необхідності та у почутті своєї особистої відповідальності за їхню подальшу долю.*

***Ключові слова:** освітня діяльність, філософсько-антропологічна природа, педагогіка добра, особистісні риси, творчий потенціал, психологічна спрямованість, відповідальність.*

Olexandr Ponomaryov

Ph.D., Full Professor, professor of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the academician I. Zyazyun, National Technical University "Kharkiv Politechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: palex37@ukr.net

Anatoliy Dolgarev

Assistant Professor of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the academician I. Zyazyun, National Technical University "Kharkiv Politechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine
E-mail: gensek15@rambler.ru

© Олександр Пономарьов, Анатолій Долгарєв, 2018

PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL NATURE OF PEDAGOGY OF KINDNESS

Abstract: Democratization of social life and the further development of pedagogical theory have led to the spread of humanistic tendencies in educational activities. They led to an increase in attention to the problems of the philosophy of education. One of his manifestations was gradual affirmation in the theory and practice of education of ideas of kindness pedagogy. These ideas are based on the philosophical and anthropological aspects of education. At the same time, they are an objective result of combining the tasks of education with the formation of the student's professional competence and anthropocentrism as aspiration to discover and develop as much as possible its best personality traits and qualities, and contribute to the realization of its creative potential. At the same time, mastering the teacher's regulations and norms of good pedagogy requires the presence of not only clear psychological focus on pedagogical activity and the corresponding development of his personality traits, but also the ability to see in each student a unique personality. This ability should be manifested in the nature of his communication with the students, in an effort to help each of them, if necessary, and in the sense of their personal responsibility for their further fate.

Key words: educational activity, philosophical and anthropological nature, pedagogy of kindness, personality traits, creative potential, psychological orientation, responsibility.

Александр Пономарев, Анатолий Долгарев

ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ПЕДАГОГИКИ ДОБРА

Аннотация: Демократизация общественной жизни и дальнейшее развитие педагогической теории обусловили распространение гуманистических тенденций в образовательной деятельности. Они обусловили повышение внимания к проблемам философии образования. Одним из его проявлений стало постепенное утверждение в теории и практике образования идей педагогики добра. Эти идеи основываются на философско-антропологических аспектах образования. Одновременно они являются объективным результатом сочетания задач образования по формированию профессиональной компетентности студента и антропоцентризма как стремления в максимальной степени раскрыть и развить его лучшие личностные черты и качества, способствовать реализации его творческого потенциала. В то же время освоение преподавателем положений и норм педагогики добра требует наличия не только четкой психологической направленности на педагогическую деятельность и соответствующего развития его личностных качеств, но и умения видеть в каждом студенте неповторимую личность. Это умение должна проявляться в характере его общения со студентами, в стремлении помогать каждому из них в случае необходимости и в чувстве своей личной ответственности за их дальнейшую судьбу.

Ключевые слова: образовательная деятельность, философско-антропологическая природа, педагогика добра, личностные черты, творческий потенциал, психологическая направленность, ответственность.

Olexandr Ponomaryov, Anatoliy Dolgarev

An extended abstract of the subject of
“Philosophical and anthropological nature of pedagogy of kindness”

Problem setting. Ukrainian pedagogical thought and educational practice are characterized by a clear humanistic orientation. In the aggregate of ideas on its implementation, the foremost place belongs to the pedagogy of kindness, the conceptual foundations of which were proposed by academician I.A. Zyazyun. The practical application of the principles and provisions of kindness pedagogy complicates the lack of systematic development of its essence and the definition of appropriate pedagogical technologies. It is also possible on the basis of philosophical comprehension of the phenomenon of the pedagogy of goodness and the relationship between the teacher and the student. These relations are determined not only by the social status of their participants, but also by individual, often elusive features, psychological traits and qualities of subjects of pedagogical interaction. Consequently, their analysis requires a departure from the basic provisions of philosophical anthropology.

Therefore, understanding the pedagogy of good and technological approaches to its formation with the purpose of systematic purposeful use in the practice of educational process requires taking into account general pedagogical patterns and their manifestations in the individualities of the subjects of the educational process. Significant role of kindness pedagogy in ensuring the proper efficiency of the tasks of education necessitates the study of its meaning and the problems of its application. One of the important problems is the need to know the goals, values and interests of the student. Another such problem is the need to choose such a relationship, in particular pedagogical communication, which, while adhering to the norms and requirements of good pedagogy, at the same time, can be demanding students. Without it, it's quite problematic to form their proper professional and social competence.

Recent research and publications analysis. The work of such scientists as A.M.Bogush, G. P. Vasyanovich, O. M. Pyehota, N. R. Postrygach, O. G. Romanovsky, A.V.Semenova, V. O. Sukhomlinsky, D.I.Taran,

L. L. Tovazgniansky and others are devoted to research of problems of kindness pedagogy. They detail the systemic integrity of pedagogical thought and its practical implementation in the educational activities inherent in I.A.Zyazyun.

Thus, G. P. Vasyanovich and M.Ya.Nagirniak consider academician I.A.Zyazyun as the true leader of philosophical and pedagogical science. A.I. Kuzminsky seeks to distinguish the features of the genesis and the realization of his humanitarian and existential pedocentrism. O. A. Lavrinenko emphasizes the strategic dominance of pedagogical skills in the scientific and philosophical heritage of the scientist. Pedagogical skill, according to I. A. Zyazyun, is a determining precondition for the pedagogy of kindness. Scientific school academician I.A.Zyazyun in formal and informal dimensions is analyzed in detail by L.B. Lukianova.

Interesting are the research by I.F.Prokopenko on the analysis of the philosophical and educational implications of G.S.Skovoroda in the scientific heritage of I.A. Zyazyun. The work of V. V. Rybalka, which emphasizes democracy, intellectualism and spirituality of the pedagogy of kindness and culture I. A. Zyuzun, is closely related to the topic of our study. An important analysis is also made by G. G. Filipchuk of humanistic concepts of pedagogy Ivan Zyazyun. L.O. Khomych considers innovative approaches of the scientist in preparing future educators for educational and educational action.

On the basis of the Department of Pedagogy and Psychology of the Management of Social Systems named after academician I. A. Zyazyun of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", an international scientific and practical conference "Scientific School of Academician Ivan Zyazyun in the Works of his Associates and Students" is held annually. The leading scientists and educators of Ukraine and many other countries usually take active part in it. O.G. Romanovsky presented the fundamental research to the participants of the conference, devoted to his

important and topical problems of the development of creativity in modern pedagogy as a manifestation of the legacy of the academic school of academician I.A.Zyazyun.

Paper ajective: the analysis of the dependence of the teacher's capture of the norms and provisions of the pedagogy of kindness on his personality characteristics and the identification of the links between pedagogical skill and the degree of the use of kindness pedagogy. It is supposed to consider approaches to the identification of individual traits and qualities of students for fruitful relationships with them.

Paper main body. The activity and behavior of a person, the nature of his relations with other people to a large extent determine her personality qualities, morality, decency, honesty and responsibility. Their combination generates kindness, responsiveness and willingness to come to the aid of those who need it. These qualities are highly needed by the educator. They ensure the success of his professional activities and deep satisfaction from her. The ontological status of the participants in the educational process requires finding ways to reach agreement. The life and professional experience of the teacher is much richer, so he has to find these paths and pass a large part of them. Understanding the goals and objectives of education and proper awareness of their public mission necessitates the maximum consideration of the individual characteristics of each student.

The normal functioning of society is ensured by the established regulatory mechanisms. It is therefore important that everyone learns them in the educational process and follows them properly. In this case, these mechanisms are one of the sources of formation of social consciousness and therefore acquire meaningful meaning. It arises under the influence of the value perception of the provisions of the pedagogy of good students and the teachers themselves. In a friendly relationship, students willingly and readily reveal themselves, showing their

characteristic features, abilities and opportunities.

Important from the standpoint of philosophical anthropology is such a peculiarity of good pedagogy that it is not rigidly defined by a set of prescriptions and recommendations regarding the behavior and behavior of the teacher. Her manifestations are situational, each particular situation requires a certain response to her. Pedagogy of good provides a wide field of opportunities for the teacher's creativity, including his improvisation. The manifestations of good pedagogy always bear the imprint of the personality of the teacher, and therefore it is a peculiar embodiment that remains in his pupils and after completing his professional activity, even after the completion of his life path.

The main task of philosophical anthropology is to understand the essence of man and the influence of this essence on the meaning and nature of the individual and social life of man, including the nature of its relationship with other people.

Pedagogy of good not only educates a person sensible and benevolent, but also instills her desire and ability to fight evil and its various manifestations, instills intolerance to any of its manifestations. Thus, the pedagogy of good acts as a natural stage in the development of education and one of the consequences and at the same time a manifestation of the general democratization of social relations. It is an alternative to authoritarian pedagogy and a powerful means of effectively overcoming its weaknesses and limitations. However, the notion of good should be understood not as a forerunner, but as a manifestation of caring for the teacher about the true readiness of his pet to a successful life and activity. Therefore, the pedagogy of good should be considered inextricably linked with the responsibility of both the teacher and the student for the final results of their cooperation. Therefore, we define the character of those relationships that have to

be drawn up between the teacher and his students as a benevolent demanding.

Our observations, focused pedagogical experiments and numerous conversations with colleagues and students convincingly testify to the existence of not just close but interesting and interdependent interrelationships between good pedagogy and pedagogical skill. The higher is the level of this skill, the deeper understanding by the teacher of the meaning and importance of the pedagogy of good, more effective use of its norms and provisions. And therefore, such a teacher is above the level of students' progress and better discipline. By the way, he also has his own understanding of the very essence of the concept of discipline: in his lectures, practical classes, and especially in the workshops, the atmosphere of creativity, freedom of expression and opinion, and the promotion of the creative potential of each student prevail. At the same time, the teacher is unobtrusive, but clearly and consistently instills students the culture of thinking and communication, the culture of discussions and the ability to listen.

So in educational practice the basic principles and provisions of the philosophical and anthropological aspect of the pedagogy of good are realized. Indeed, on the one hand, it enables to reveal and fruitfully use the personality traits, features and qualities of the student, and on the other hand, actively promote their further development and the formation of a student's confidence in oneself, in their abilities, abilities and opportunities. At the same time, it strengthens its responsibility for the

learning outcomes, which is a prerequisite for its future successful life and professional activity, its competitiveness in the labor market and labor force. Thus, the pedagogy of good combines the modern, clear orientation of education with the formation of competence with anthropocentrism as a desire to awaken the student to his better human qualities and to help him successfully realize them to the maximum extent possible.

Conclusion of the research. *First, democratization of social relations intensifies humanistic tendencies in education and the adoption of good pedagogy. The dissemination of her ideas is a natural result of social progress and the development of pedagogical thought. Secondly, mastering the position of the pedagogy of good requires a psychological focus on pedagogical activity, pedagogical skill and the tendency to philosophical generalization of the phenomenon of education and its activities in it. An important element of the philosophy of education is philosophical anthropology. Thirdly, philosophical anthropology derives from the complex and contradictory nature of man. She views education as a public institution to prepare younger generations for a successful life and work. This training should include the formation of professional competence and the socialization of the student's personality, the development and realization of his creative abilities, which will make his life successful and happy. Fourth, the condition of the tasks is the use of good pedagogy, favorable atmosphere of cooperation and fruitful communication of the teacher with the students.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Українській педагогічній думці, а отже і освітній практиці притаманна чітка гуманістична спрямованість. У загальній сукупності ідей з її реалізації чільне місце належить педагогіці добра, концептуальні основи якої були запропоновані академіком І.А. Зязюном [1]. Однак практичне

застосування принципів і положень педагогіки добра істотно ускладнюється через відсутність системної розробки її сутності й визначення доцільних педагогічних технологій. А така розробка можлива лише у разі глибокого філософського осмислення самого феномену педагогіки добра та взаємовідносин між вчителем і учнем, між викладачем і студентом. Самі ж ці взаємини визначаються не тільки соціальним

статусом їхніх учасників, але й індивідуальними, часто невленими особливостями, психологічними рисами і якостями суб'єктів педагогічної взаємодії.

Тому розуміння самої педагогіки добра і технологічних підходів до її формування з метою системного цілеспрямованого використання у практиці освітнього процесу вимагає обов'язкового урахування як загальнопедагогічних закономірностей, так і їхніх конкретних проявів у індивідуальностях суб'єктів освітнього процесу. Спроби філософського осмислення сенсу педагогіки добра здійснювалися авторами в попередніх публікаціях [2; 3]. Проте та істотна роль, яку може відігравати педагогіка добра у забезпеченні належної ефективності всього спектру завдань освіти – навчання, виховання, особистісного розвитку і соціалізації студентів, – зумовлює потребу подальшого дослідження сенсу цього феномену й низки питань, пов'язаних з її застосуванням. Однією з найбільш важливих і водночас складних проблем виявляється при цьому необхідність пізнання цілей, цінностей та інтересів студента. Ще однією з подібних проблем постає необхідність вибору такого характеру взаємовідносин, зокрема педагогічного спілкування, який при дотриманні норм і вимог педагогіки добра дозволяє водночас виявляти вимогливість до студентів, без якої досить проблематично сформулювати у них належний рівень професійної і соціальної компетентності. Нарешті, істотним аспектом проблеми виступає пошук шляхів і способів урахування антропологічних рис і якостей учасників освітнього процесу при побудові адекватної взаємодії між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, переконливо свідчить про її актуальність, істотну теоретичну і прикладну значущість. Можна послатися хоча б на роботи таких дослідників, як А.М.Богуш, Г. П. Васянович, О. М. Пехота, Н. Р. Постригач, О. Г. Романовський,

А. В. Семенова, В. О. Сухомлинський, Д.І.Таран, Л. Л. Товажнянський та багато інших. В них детально розглядається система цілісність педагогічної думки і практичної її реалізації в освітній діяльності, притаманних І. А. Зязюну.

Так, Г. П. Васянович і М. Я. Нагірняк безпідставно вважають академіка І. А. Зязюна справжнім лідером філософсько-педагогічної науки. У свою чергу, А. І. Кузьмінський прагне виокремити особливості генези і реалізації його гуманітарно-екзистенційного педоцентризму. О. А. Лавриненко наголошує на стратегічних домінантах педагогічної майстерності в науково-філософській спадщині вченого. А саме педагогічна майстерність, на глибоке переконання І. А. Зязюна, виступає визначальною передумовою педагогіки добра. Наукову школу академіка І.А.Зязюна у формальному і неформальному вимірах детально аналізує Л.Б.Лук'янова.

Цікавими уявляються розвідки І.Ф.Прокопенка, спрямовані на аналіз філософсько-освітніх імплікацій Г. С. Сковороди у науковій спадщині І. А. Зязюна. Стосовно теми нашого дослідження, слід згадати роботу В. В. Рибалки, який підкреслює демократизм, інтелігентність і духовність педагогіки добра і культури І.А.Зязюна. Досить важливим є й аналіз, виконаний Г. Г. Філіпчуком, гуманістичних концептів педагогіки Івана Зязюна. Інноваційні підходи вченого у підготовці майбутніх педагогів до освітньо-виховної дії розглядає Л. О. Хомич.

Цілком закономірно на базі кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І.А.Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» щорічно проводиться міжнародна науково-практична конференція «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів». В ній звичайно беруть активну участь провідні вчені-педагоги України і багатьох інших країн. Фундаментальне дослідження презентував учасникам конфе-

ренції О. Г. Романовський, який присвятив його важливим і актуальним проблемам розвитку творчості в сучасній педагогіці як прояву спадщини наукової школи академіка І. А. Зязюна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Разом з тим, в наявних публікаціях ще *недостатньо дослідженим*, на наш погляд, лишається важливий філософсько-антропологічний аспект проблеми педагогіки добра, а саме його аналіз з позицій людської природи особливостей її прояву в освітньому процесі, що становить методологічні засади феномену педагогіки добра, забезпечує можливість успішного її застосування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Мета статті* полягає в аналізі залежності процесу опанування викладачем норм і положень педагогіки добра від його особистісних характеристик, у виявленні зв'язків між його педагогічною майстерністю і мірою використання педагогіки добра. Передбачається розглянути підходи до виявлення індивідуальних рис і якостей студентів та вплив цієї інформації на побудову плідних взаємовідносин з ними. Адже не випадково ще К. Д. Ушинський свого часу писав, що для того, щоб виховати учня у всіх відношеннях, необхідно взнати його у всіх стосунках.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Діяльність і поведінка людини, її вчинки і характер взаємовідносин з іншими людьми істотною мірою визначаються її особистісними якостями. При цьому слід мати на увазі як її природні дані та психологічні особливості, так і набуті в результаті навчання і виховання якості. Йдеться про моральність, порядність, чесність та відповідальність. Саме з гармонійного поєднання цих характеристик і випливають доброта й доброзичливість, чуйність та готовність прийти на допомогу тому, хто її потребує. Вони виявляються необхідними кожній людині, але для педагога ста-

ють визначальною передумовою його успішної професійної діяльності і відчуття глибокого задоволення від неї. Більш того, йому необхідно ще й розуміти своїх учнів і студентів, розуміти їхні вікові потреби та інтереси.

Знов посилаючись на К. Д. Ушинського, доречно нагадати його вислів про те, що учень – не судина, яку слід наповнити, а факел, який необхідно запалити. Ми ж впевнені, що сьогодні далеко не кожний «факел» бажає, щоб його «запалили». В першу чергу, він прагне бути визнаним як особистість, хоче, щоб його розуміли й визнавали за ним право на свою думку, на свої погляди й переконання. Він, як і будь-яка інша людина, розуміє свою недосконалість, але впевнений у тому, що певні його риси, які інші люди вважають недоліками, є лише проявами його індивідуальності. Тому він у своїй поведінці підкреслено й навмисно може їх демонструвати, часто розуміючи їх недоречність.

Однією з характерних антропологічних якостей виступає психологічний опір людини будь-яким спробам впливу на неї з метою змінити характер її вчинків, поведінки чи висловлювань. Цей опір викликає у деяких викладачів не пошук ефективних підходів до студента і досягнення взаєморозуміння, а прагнення посилити тиск на нього і будь-що примусити його відповідати своїм уявленням про «ідеального» студента. Уявляється очевидно контрпродуктивність такого характеру «педагогічної» діяльності. Вже сам онтологічний статус учасників освітнього процесу та його цілей вимагає пошуку кожним з них шляхів до порозуміння. Оскільки ж життєвий і професійний досвід викладача звичайно є значно багатшим за студентські, саме переважно йому необхідно знаходити ці шляхи й проходити більшу їх частину. Розуміння ним цілей і завдань освіти та належне усвідомлення своєї суспільної місії зумовлює потребу максимального урахування індивідуальних особливостей кожного студента.

Не «зламати» його, підганяючи під певні норми і стандарти, а допомогти йому розкрити і розвинути свої природні здібності, реалізувати свій творчий потенціал – у цьому полягає надзавдання освіти. Його розв'язання і може стати запорукою належного кадрового забезпечення успіху реформування країни й забезпечення її виходу на шлях справді інноваційного розвитку. А цей розвиток М. М. Гуревичов та його співавтори цілком справедливо вважають сучасним типом світового прогресу [4, с. 11]. Характерною особливістю цього типу розвитку виступає те, що він вимагає не тільки високого рівня професійної компетентності людей, але й їхньої порядності та відповідальності, духовності і культури, вимогливості й доброзичливості у стосунках. Не пристосування до тих норм і правил, які прагнуть нав'язати суспільству різні пройдисвіти, а активна протидія їхнім намірам мають стати стратегією діяльності і поведінки наших вихованців. А для цього самі педагоги повинні слідувати такій стратегії.

Зовсім не риторичними уявляються питання, поставлені свого часу І. А. Зязюном: «Чи не замало піклувальників істини і борців за неї виховала наша школа? І навпаки, чи не забагато на її рахунку пристосуванців?». Відповідаючи на них, вчений цілком справедливо стверджує, що «не для красного слівця буде сказано: вчитель – нечисленна з мирних професій, яка вимагає бійцівських якостей для протидії бездуховності і брехливості» [1, с. 115]. Наявність таких якостей у педагога певною мірою сприяє їхньому формуванню у його вихованців. Це сьогодні стає вкрай необхідним, оскільки закладені в природу людини лінє, бездуховність і безвідповідальність породжують її брехливість.

Необхідність же рішучої протидії цим явищам зумовлена суперечністю, що теж притаманна природі людини, й полягає в тому, що вона одночасно є істотою як біологічною, так і соціальною. Ця ж протиріччя часто породжує конфлікт між індивідуальними і суспільними цілями,

прагненнями й інтересами і призводить до агресивності у відстоюванні власних інтересів, які багато хто вважає пріоритетними. В умовах ринкової економіки такі погляди і позиції нерідко стають основою для хижацьких дій – рекету, рейдерства й корупції з відвертим вимаганням хабара. Система освіти за таких умов самотужки не здатна виховувати молодь. Але вона повинна активно сприяти формуванню в суспільстві відносин доброзичливості і справедливості.

Одне з основних положень соціальної філософії полягає в необхідності забезпечення хоча б відносної гармонії в суспільних відносинах. Для цього й існують норми демократії, верховенство права, соціальна справедливість тощо. Нормальне функціонування соціуму практично неможливе без існування та належного використання цих регулятивних механізмів. Тому вкрай важливо, щоб їхнє засвоєння кожною людиною в процесі освіти, впровадження у систему взаємовідносин та належне дотримання відбувалося саме в умовах не силового тиску, а м'якого доброзичливого прищеплення і глибокого розуміння їхньої ролі й необхідності.

У такому разі розглянуті регулятивні механізми не тільки виконують свої безпосередні функції, але й виступають одним із джерел формування суспільної свідомості. Тим самим вони набувають ще й своєрідного ціннісного смислу. Він значною мірою виникає під впливом ціннісного сприйняття положень і норм педагогіки добра як студентами, так і самими викладачами. В той же час існують певні відмінності між цим сприйняттям у студентів і викладачів. Для студентів воно виступає додатковим мотиваційним чинником їхньої навчально-пізнавальної діяльності, тоді як для викладача ціннісне сприйняття положень норм педагогіки добра постає важливим інструментальним засобом для більш адекватного пізнання індивідуальних особливостей студентів. Дійсно, в умовах доброзичливих взаємовідносин студенти більш охоче й з більшою готовністю розкриваються,

проявляючи свої характерні риси, здібності та можливості.

Важливою з позицій філософської антропології виступає й та особливість педагогіки добра, що вона не є раз і назавжди заданою сукупністю приписів та рекомендацій стосовно діяльності й поведінки викладача. По-перше, її прояви є ситуативними, оскільки кожна конкретна ситуація вимагає певного характеру реагування на неї. По-друге, педагогіка добра передбачає існування широкого поля можливостей для творчості викладача, в тому числі, його імпровізації, яка звичайно справляє позитивне враження на студентів, а то й викликає справжнє захоплення у них своєю неочікуваністю. По-третє, прояви педагогіки добра зі всією необхідністю несуть на собі відбиток особистості педагога, а отже, є його своєрідним втіленням, яке залишається в його вихованцях і після завершення ним професійної діяльності, і навіть після завершення свого життєвого шляху.

Невипадково існує думка, що людина живе, доки її пам'ятають. Педагога ж, особливо яскраву його особистість, пам'ятають не тільки його безпосередні вихованці, а й ті, кому вони про нього розповідають, в тому числі їхні діти і онуки. А коли хто-небудь з його вихованців присвячує вже своє життя освіті й педагогічній діяльності, то певною мірою буде прагнути наслідувати вчителя не тільки у методиці викладання, але й у ставленні до студентів, манері поведінки і спілкування з ними. Але це не буде абсолютне його копіювання, оскільки цей молодий викладач привносить у педагогічну діяльність свої індивідуальні особливості, свої риси і якості.

Ми, автори даної статті, в процесі спілкування часто згадуємо своїх вчителів – професорів І. М. Бабакова, В. Л. Беніна, А. В. Бурлакова, І. М. Глазмана, М. М. Гуревичова, М. А. Жихаря, П. Г. Федченка, у яких ми навчилися не тільки знанням зі спеціальності, а й людяності, духовності,

доброзичливості, відповідальності та іншим якостям

Основне завдання філософської антропології полягає у збагненні сутності людини та впливу цієї сутності на сенс і характер індивідуального і суспільного буття людини, в тому числі на характер її взаємовідносин з іншими людьми. Свого часу С. Л. Франк, визначаючи сутність людини, підкреслював, що вона є істотою, яка самодолає і самоперетворює себе. Вона здатна дистанціюватися від усього існуючого, в тому числі й від самої себе, дивитися на все суще немов би ззовні й визначати його ставлення до чогось іншого, більш переконливого, більш авторитетного і первісного. Для багатьох людей цим первісним є Бог, для інших, особливо при оцінці ставлення до людей, – відповідність їхньої поведінки певним моральнісним нормам і т.ін. На думку філософа, людина завжди прагне бути чимось більшим та іншим, ніж вона є в дійсності. Цілком погоджуючись з цією думкою, ми вважаємо, по-перше, що потреба людини у самовдосконаленні є важливим атрибутом, іманентним людині, а по-друге, що ця потреба може розвиватися й реалізовуватися під впливом умов, в яких відбувається виховання людини на принципах педагогіки добра.

Педагогіка добра не тільки виховує людину чуйною і доброзичливою, але й прищеплює їй прагнення і здатність боротися зі злом та його різноманітними проявами, нетерпимість до будь-яких його проявів. Нам імпонує відомий вислів, що доброю є не та людина, яка творить добро, а та, яка не може творити зла. Той же Франк був впевнений, що особистість живе в суспільстві не тому, що так жити зручніше, а тому, що тільки у якості члена суспільства вона може відбутися як Людина, подібно тому, як листок може бути листком тільки цілого дерева. Безумовно, система взаємозв'язків і взаємодії людини і соціуму є набагато складнішою, ніж у листка і дерева, і також є одним з об'єктів уваги філософської антропології. Особли-

во це стосується спільної діяльності, цілі, сенс і характер якої і залежать від індивідуальних особливостей учасників, і, у свою чергу, здійснюють істотний вплив на розвиток цих особливостей.

Один з основоположників філософської антропології М. Шелер ще більш чітко підкреслював, що «індивід стає людським індивідом та особистістю, лише активно долучаючись до культурних форм, вироблених людством, і беручи участь у практичній діяльності». Правда, для нього «у формах культури виступає не їхній дійсний, створений людством соціальний зміст, а прояв потойбічного начала» [5, с. 502].

Одним же з досить поширених, хоча і специфічних різновидів спільної діяльності виступає діяльність викладача і студентів, яку вони здійснюють безпосередньо в освітньому процесі. Її результати тісно пов'язані з ціннісними аспектами та істотною мірою позначаються на темпах розвитку педагогічної майстерності викладача. Водночас результатом цієї діяльності в умовах дії норм і положень педагогіки добра стає пробудження у студентів інтересу до навчання й розуміння важливості формування своєї професійної і соціальної компетентності як передумови високої конкурентоспроможності.

Таким чином, педагогіка добра виступає цілком закономірним етапом розвитку системи освіти, зокрема виховання, й одним з наслідків і водночас одним з проявом загальної демократизації суспільних відносин. Вона стає не просто альтернативою авторитарній педагогіці, але водночас ще й потужним засобом ефективного подолання вад і обмежень останньої. Однак в ній поняття добра слід розуміти не як певне всепрощення, а як прояв турботи педагога про справжню готовність свого вихованця до успішного життя й діяльності. Тому педагогіка добра має розглядатися у нерозривному зв'язку з відповідальністю і педагога, і студента за кінцеві результати їхньої співпраці. Тому характер тих взаємовідносин, що мають складатися між педагогом і його студен-

тами, ми визначаємо як доброзичливу можливість.

Наші спостереження, цілеспрямовані педагогічні експерименти і численні бесіди як з колегами, так і зі студентами переконливо свідчать про існування не просто тісних, а цікавих і взаємообумовлених взаємозв'язків між педагогікою добра і педагогічною майстерністю. Чим вищим є рівень цієї майстерності, тим глибше розуміння викладачем сенсу і значення педагогіки добра, ефективніше використання ним її норм і положень. А отже, у такого викладача вище рівень успішності студентів і краще дисципліна. До речі, у нього й своє розуміння суті самого поняття навчальної дисципліни: на його лекціях, практичних заняттях і особливо на семінарах панує атмосфера творчості, свободи висловлювань і думок, сприяння реалізації креативного потенціалу кожного студента. Водночас педагог ненав'язливо, але чітко й послідовно прищеплює студентам культуру мислення та спілкування, культуру дискусій і уміння слухати.

Так в освітній практиці реалізуються основні принципи і положення філософсько-антропологічного аспекту педагогіки добра. Дійсно, з одного боку, вона дає змогу розкривати і плідно використовувати особистісні характеристики, риси і якості студента, а з іншого – активно сприяти їхньому подальшому розвитку і формуванню у нього впевненості у собі, у своїх силах, уміннях та можливостях. Водночас вона зміцнює його відповідальність за результати навчання, які є визначальною передумовою його майбутнього успішного життя і професійної діяльності, його конкурентоспроможності на ринку праці і робочої сили. Таким чином, педагогіка добра поєднує сучасну чітку орієнтацію освіти на формування компетентності з антропоцентризмом як прагненням пробудити у студентів його кращі людські якості й допомогти йому успішно реалізувати їх максимальною мірою.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у да-

ному напрямку. Розглянутий матеріал став результатом осмислення, аналізу й узагальнення як нашого власного більш як п'ятдесятилітнього досвіду педагогічної діяльності у вищій школі, так і знайомства з літературними джерелами і досвідом колег. Тому ми впевнені, що він відкриває можливості дійти таких цілком обґрунтованих висновків.

По-перше, гуманізація й демократизація суспільних відносин зі всією необхідністю спонукає до поширення гуманістичних тенденцій в освітній діяльності й до затвердження педагогіки добра як одного з їхніх яскравих проявів. Отже, поява педагогіки добра та поширення її ідей в освітній практиці є цілком закономірним явищем, результатом соціального прогресу і відповідного розвитку педагогічної думки.

По-друге, успішне оволодіння основними положеннями педагогіки добра вимагає від викладача не тільки психологічної спрямованості на педагогічну діяльність, високої педагогічної майстерності й методичної компетенції, але ще й схильності до філософського узагальнення феномену освіти і своєї діяльності в ній. Стрижневим же елементом сучасної філософії освіти слід вважати саме філософську антропологію, орієнтовану на системоутворювальну роль людини, і тому освіта доходить до гуманістичних начал, значною мірою спираючись на положення філософської антропології.

Список літератури

1. Зязюн, І. А. (2000) Педагогіка добра: ідеали і реалії. К.: МАУП, 312 с.
2. Пономарьов, О. С. (2015) Безальтернативність педагогіки добра. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. Вип. 42 (46). С 27-36.
3. Пономарьов, О. С. (2015) Філософія педагогіки добра. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. Вип. 43 (47). Ч. 2. С 11-21.

По-третє, філософська антропологія виходить зі складної і суперечливої природи людини як істоти біологічної і соціальної. Тому вона розглядає освіту як специфічний суспільний інститут, призначений для підготовки майбутніх поколінь до успішного життя й діяльності. При цьому така підготовка повинна передбачати як формування професійної компетенції і соціалізацію особистості студента, так і розвиток його творчих здібностей та їхню реалізацію, щоб життя його було не тільки успішним, а й щасливим.

По-четверте, важливою умовою належної реалізації цих завдань виступає використання положень педагогіки добра, яка створює сприятливу атмосферу співпраці та плідного спілкування педагога зі студентами, активізує навчально-пізнавальну їхню діяльність і посилює інтерес, створюючи необхідні передумови для ціннісного сприйняття ними не тільки навчального матеріалу, а й самого освітнього процесу. Перспективами подальших досліджень уявляються розробка та реалізація системи ефективних заходів та інноваційних педагогічних технологій, цільовим призначенням яких має бути належне оволодіння викладачами вищої школи основними положеннями філософської антропології та їх застосуванням у практиці використання педагогіки добра.

4. Пономарьов, О.С., Гуревичов, М.М., Долгарев, А. В. & Пазиніч, С. М. (2010) Професійна культура менеджера в умовах інноваційного розвитку : монографія. Х.: НТУ «ХПІ», 240 с.
5. Богомоллова, А. С., Мельвиль, Ю.К. & Нарский, И.С. (1978) Современная буржуазная философия: учеб.пособие. М.: Высшая кола, 582 с.

References

1. Ziazun, I. A. (2000) *Pedahohika dobra: idealy i realii*. [Pedagogy of good: ideals and realities.] К.: МАУП, 312 s. [in Ukrainian].

2. Ponomar'ov, O. S. (2015) *Bezal'ternatyvnist' pedahohiky dobra*. [The alternative to the pedagogy of good] Problemy ta perspektyvy formuvannia natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity. Vyp. 42 (46). S 27-36. [in Ukrainian].
3. Ponomar'ov, O. S. (2015) *Filosofiia pedahohiky dobra*. [The philosophy of good pedagogy] Problemy ta perspektyvy formuvannia natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity. Vyp. 43 (47). Ch. 2. S 11-21. [in Ukrainian].
4. Ponomar'ov, O.S., Hurevychov, M.M., Dolhariev, A. V., & Pazynich, S. M. (2010) *Profesijna kul'tura menedzhera v umovakh innovatsijnoho rozvytku* : *monohrafiia*. [Professional culture of a manager in conditions of innovative development: a monograph.] Kh.: NTU «KhPI», 240 s. [in Ukrainian].
5. Bogomolova, A. S., Mel'vil', Ju.K., & Narskij, I.S. (1978) *Sovremennaja burzhuaznaja filosofija: ucheb.posobie*. [Modern bourgeois philosophy: study guide] M.: Vysshaja kola, 582 s. [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії: 24.10.2018